

РІК LXXV, Ч. 1

СІЧЕНЬ – 2018 – JANUARY

№ 1, VOL. LXXV

НАШЕ ЖИТТЯ

OUR LIFE

ВИДАЄ СОЮЗ УКРАЇНОК АМЕРИКИ – PUBLISHED BY UNWLA, INC.

НЕПОКАЗНА ЗВИТЯГА

(кілька епізодів з життя поручника Армії УНР, лікаря Христини Скачківської-Сушко, 1919 — 1925 рр.)

Поручник Христина Скачківська-Сушко в уніформі лікаря 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР.

Загальна канва більшості перепитій на життєвому шляху Христини Євгеніївни Скачківської-Сушко (1894 — 1967 рр.) — єдиної жінки-старшини в Армії УНР, лікаря й керівника військового шпиталю у таборі Щипорно (Польща), української громадської діячки — вперше була висвітлена у праці К. Науменка. Попри посилення на використання архівних документів, автор праці не уник низки фактологічних неточностей, про які йдеться у статті-рецензії Л. Бея. У цьому дописі пропонуємо деякі факти з життя та діяльності цієї непересічної особистості. Вони базуються на використанні архівних документів і, зокрема тих, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).

За даними, отриманими під час фронтального опрацювання кількох архівних справ згаданого архіву (з фондів 2439 і 3523), є підстави вважати, що перед початком Першої світової війни Христина Євгеніївна пройшла повний курс навчання на медичному факультеті Лозаннського університету (Швейцарія). Успішне закінчення університету та знання кількох іноземних мов (німецької, французької, польської), а також української та

російської, свідчили про її природні здібності та потяг до навчання. Очевидно, що перед початком війни Скачківська повернулася додому, а в 1916 — 1917 рр. перебувала у Петрограді, де склала іспит на право здійснювати лікарську практику.

Але ще до цього (орієнтовно — навесні 1915-го р.) вона побралася з князем Ніколаєм Павловичем Долгоруким, а 26-го березня 1917-го р. народила доньку Світлану. Загибель її чоловіка на фронті, страхіття більшовицьких переслідувань змусили Христину шукати шляхів для порятунку себе та доньки в Україні. До вирішення її долі можливо що долучився С. Петлюра, який (задля приховання її належності до російського аристократичного роду) нібито придумав їй нове прізвище — Скачківська, бо Головному отаману впали в око її надзвичайна рухливість і непосидючість. Потім він не залишав її поза своєю увагою, допомагаючи чим тільки міг.

За не з'ясованих обставин на початку літа 1919-го р. відбулось її знайомство і з полковником Армії УНР Романом Сушком, дружиною якого вона стає невдовзі. Імовірно, не пізніше липня цього року Скачківська-Сушко була прийнята на дійсну військову службу лікарем до Армії УНР, після чого опинилась у самому вирі бойових дій, що тоді провадили вояки-українці проти більшовицьких військ.

Покликана лікувати, Сушко сама була двічі поранена. Після операцій і лікування у 1920-му р. вона народила другу доньку Романну та повернулася до Дієвої армії. Наказом командувача 6-ї Січової стрілецької дивізії Армії УНР полковника М. Безручка їй було призначено лікарем 46-го куреня цієї дивізії (ним командував її чоловік Р. Сушко). І знову доля була немилосердна до неї: у бою з більшовицькими військами поблизу с. Перга їй було поранено.

Її заслуги в справі збройного захисту УНР від більшовицької навали були гідно вшановані вищим державним проводом Республіки. Рапортом від 10-го серпня 1920-го р. Генерал-поручник В. Зелінський клопотався перед Головним отаманом С. Петлюрою про видачу Х. Сушко грошової допомоги для «курортного лікування за кордоном». Резолюція Головного отамана заслуговує на те, щоби бути

процитованою повністю: «Лікар Сушко визначилась за час боротьби за Українську незалежність цілковитою відданістю справі і визначним героїзмом, – а тому асигнування 35.000 марок [польських] є реалізація обов'язку держави і її влади до одної з кращих дочок її. Суму асигновки затверджую».

Лікування таких тяжких поранень вимагало багато коштів – і кожного разу Голова Директорії УНР знаходив можливість фінансово підтримати Сушко. Восени 1920-го р. Христина лікувалася в одному з варшавських шпиталів. І тільки завдячуючи постійній присутності поруч її подруги (можливо, що це була її родичка) – Ельвіри Порохівняк, яка опікувалася Х. Сушко і доглядала її дітей – Христина зуміла повернутись до активної професійної та громадської діяльності, зокрема взяла участь у роботі Українського Червоного Хреста (УЧХ).

Управа Варшавської філії УЧХ, членом якої Х. Сушко була обрана у 1920-му р., доручила їй «перевести обслідування становища інтернованих на терені Польщі українських військових і біженців з України», відвідавши всі табори, де перебували на той час вояки-українці. Крім того, їй вдалось налагодити контакти з Американським Червоним Хрестом, до якого вона, як уповноважена від Українського горожанського комітету (Львів), звернулася з проханням про допомогу «в справі політичних засудженців... полонених та інтернованих».

У грудні 1920-го р. поручник Х. Сушко як військовий лікар була інтернована в таборі Александрів, і разом з нею – і двоє її малолітніх доньок. Попри побутові труднощі, Христина у січні 1921-го р. змогла прийняти чергове посадове призначення до Військової ліквідаційної комісії в Польщі як референт у справах інтернованих у таборах.

Вшановуючи її заслуги, генерал В. Зелінський в своєму наказі зауважив, що Х. Сушко, «не дивлячись на тяжкий стан свого здоров'я, виявила надзвичайну енергію і зробила все, що тільки було можливим у справі поліпшення долі наших інтернованих у таборах». На прохання Христини, її було звільнено від виконання цих обов'язків, але вона залишалась у складі згадуваної комісії. Сушко повернулася до табору Александрів, де перебувала її 6-та Січова дивізія, і з головою поринула у різні невідкладні таборові справи. Зокрема, надавала допомогу в облаштуванні таборового театру. Вона також входила до

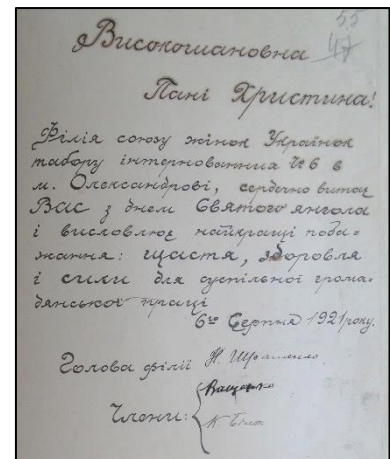
складу таборового «Союзу Українок», безоплатно працювала в місії YMCA, а в травні 1921-го р. її призначено представником Британського комітету допомоги Польщі («British Committee for Relief in Poland») у таборі.

Разом з родиною вона мешкала в окремій кімнатці загального барака, поділяючи з козаками та старшинами усі труднощі таборового побуту. Нічого не змінилось в її побуті й після переїзду групи інтернованих Військ УНР з Александрова до Щипіорно.

Обкладинка вітальної адреси Х. Скачківській-Сушко від філії «Союзу Українок» (6-го серпня 1921-го р., табір Александрів).

Текст вітальної адреси «Союзу Українок».

Ця обставина, а також інші її заслуги перед Військом УНР дали реєстраційній комісії на чолі з генерал-хорунжим Янчевським усі підстави клопотатись у 1922-му р. перед Головним отаманом Військ УНР «про зарахування жінки-лікаря Христини Сушко... на дійсну військову службу в ранзі санітарного поручника зі старшинством... з наданням права на дальніше підвищення в рангах». Так було підтверджено унікальний статус Х. Сушко в Армії УНР – єдиної жінки-старшини.

На цей час припадає початок ще однієї сфери діяльності Сушко – у «Спілці військових

інвалідів у таборі інтернованих Щипіорно» (заснована у квітні 1922-го р.), де Христина була одним з найдіяльніших членів. У липні 1922-го р. центральне правління Всеукраїнської спілки військових інвалідів (ВСВІ) доручило Христині репрезентацію інтересів військових інвалідів у Каліші та Щипіорно, а невдовзі вона була обрана Головою правління таборової Спілки інвалідів. Значною мірою її стараннями була відкрита «Хата інваліда», розрахована на 60 місць. Вона обіймала посаду головного лікаря бригадного шпиталю 6-ї Січової стрілецької дивізії.

Таборові умови не сприяли зміцненню здоров'я Х. Сушко, до того ж становище її сім'ї ускладнилося через таємний виїзд чоловіка, полковника Р. Сушка, до Чехословаччини, де він студіював в університеті право та брав активну участь у діяльності спочатку УВО, а потім ОУН. Відтак фізичний стан Христини погіршувався, і на початок 1923-го р. вона «втратила спосібність володіти ногами, пересувається лише на кулях (милицях – *авт.*). Цілком невтішними були й діагнози лікарів: частковий параліч нижніх кінцівок і правої руки, викривлення хребта, а далі — інвалідність і втрата працездатності. Вона конче потребувала лікування у профільних спеціалістів.

На початку лютого 1923-го р. польський комісаріат розпочав підготовку документів для звільнення Х. Сушко з табору. На думку генерала М. Безручка, «ця трагічна історія викидання на вулицю без жадних матеріальних засобів жінки-лікаря, що втратила своє здоров'я на користь Польщі з двома дітьми на руках, може надзвичайно кепсько відбитись в opinii суспільства українського». Начальнику групи українських військ також було незрозуміло, чому рішенням польського комісаріату інші інваліди, маючи набагато кращий стан здоров'я, отримали можливість і надалі перебувати в таборі. Він не міг припустити думки «про навмисне позбавлення» Х. Сушко, що віддала «75 % свого здоров'я на користь Річі Посполитої Польської, таборових засобів життя, бо це виглядало надто вже не гуманним, і не по людські». М. Безручко висловив у своєму зверненні до комісаріату цілковите нерозуміння того, як можна звільнити з табору людину, яка не має «жадних засобів прожиття на терені Польщі, не маючи чоловіка в Галичині й жадних там маєтків», та ще й «внаслідок своєї інвалідності потребує ще догляду за собою». Зрештою, домоглися того, що виселення Христини з табору не відбулося, а польська комендатура почала розважливіше

ставитися до таборян-інвалідів. Тоді й пізніше таборові організації, як тільки могли, підтримували Х. Сушко. Так, зокрема, вчинило Драматичне товариство ім. М. Садовського (голова – М. Сібіряк), яке ухвалило рішення видати Сушко сезонний квиток з правом безплатного відвідування вистав в таборовому театрі та надати їй одне з найкращих місць (ряд 1, місце 8).

Х. Сушко прагнула чим тільки можна допомагати різним таборовим організаціям. Попри свою неміч, вона влітку 1923-го р. вишила для таборової церкви ризу, «покрівці на Священні Сосуди й убрання на Святий Престол», за що їй була висловлена щира подяка від імені Братства св. Покрови.

Навесні-влітку 1923-го р. Сушко, як голова таборової Спілки інвалідів, брала участь у бурхливих подіях, які настали в житті українських інвалідів: надзвичайному з'їзді цієї організації та у відстороненні від урядування старого правління ВСВІ. За її участі приймалося рішення про оголошення голодування інвалідами, які в такий спосіб протестували проти затримування передавання новообраній управі документації та майна таборових підприємств інвалідів. Конфлікт у середовищі інвалідів зайшов так далеко, що правління спілки військових інвалідів табору Щипіорно (за підтримки М. Янчевського) звинуватило Христину у намаганні «посварити інвалідів з поляками», а також у проведенні нею «злочинної роботи» проти Уряду УНР. У відповідь Сушко зреклася головування у спілці, але збори інвалідів не прийняли її відставки.

Невдовзі інваліди знову звернулись до Х. Сушко з листом, у якому її кривдник Янчевський був класифікований як «ворог правдиво-української суспільної думки і змагань». Невідомі автори листа зазначали, що вони «ні на одну йоту не вірили в правдивість отих ганебних провокаційних чуток» і що відхід Сушко від роботи в Спілці «тяжко відбилось на їх праці».

На захист Х. Сушко став генерал-хорунжий О. Удовиченко (інспектор Військ УНР), який у листі до Голови спілки військових інвалідів підписав наказ, де стверджував, що своїми безпідставними звинуваченнями М. Янчевський заплямував «честь і добре ім'я» Сушко. Шкода, що після цього М. Янчевський жодним чином не був покараний, між тим його вчинок підлягав розглядові старшинського суду честі, а сам він – обов'язковому та негайному звільненню з лав Армії УНР як брехлива та безчесна людина.

На вересень 1923-го р. припадає ще один прикметний епізод у житті Х. Сушко, коли до неї листовно звернувся підполковник Армії УНР Т. Шкарупа з доволі несподіваним проханням взяти на тимчасове виховання його малолітнього (чотиримісячного) сина, від якого відмовилась мати, і з якою підполковник розірвав цивільний шлюб. На превеликий жаль, в архівних справах відсутня відповідь Христини. Тому можна лише припускати, якою була її реакція на це послання. Проте лист засвідчує ту надзвичайну повагу, якою вона користувалась у таборян.

Після ліквідації таборів (серпень 1924 р.) Х. Сушко деякий час залишалася в Станиці, що була створена на території колишнього табору (як інвалід, вона мала право на постійне в ній проживання). У жовтні 1924-го р. вона виїхала на лікування до Військового інституту природолікування ім. Маршала Й. Пілсудського у Варшаві. У квітні 1925-го р. у Варшаві на черговому медичному огляді було встановлено «ураження обох нижніх кінцівок і однієї верхньої, що стало наслідком вогнепальних поранень» Х. Сушко, та рекомендовано лікування за кордоном.

Після лікування в Європі Христині вдалося цілком відновити рухливість своїх кінцівок і потім повноцінно прожити складне життя з постійними переїздами, небезпечними пригодами, одруженням і розлученням,

втратаю близьких людей.

Оцінюючи її життєвий шлях, слід зауважити, що хоча Х. Скачківська-Сушко й мала російське аристократичне походження, але присвятила своє життя боротьбі за українську державність. Участь у збройному захисті УНР від більшовицької навали виплекала в ній найкращі національні чесноти, притаманні тільки найпослідовнішим українським патріотам. Тому є цілком справедливим, що на відзначення її заслуг перед Україною одна з львівських вулиць була названа її ім'ям.

Найприкметнішою рисою Христини Скачківської-Сушко була сила духу, що дозволила їй здолати всі випробування, тимчасову фізичну неміч, таборову безвихідь, душевний біль несправедливих звинувачень. У цьому полягає велич її багатогранної особистості, що перетворює її образ на об'єднаний символ для всієї тогочасної і сучасної України.

Ігор Срібняк,

Київський університет імені Бориса Грінченка.

Використані джерела:

Срібняк І. Обеззброєна, але нескорена: Інтервювана Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921 – 1924 рр.). – Київ-Філадельфія, 1997. (Доступ: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19901>).

Науменко К. Христина // Наше життя. – Нью-Йорк, 2000. – № 11 (листопад). – С.1 – 4.

Бей Л. Життєвий шлях княгині Христини Євгенівни Довгорукої. (Доступ: <http://www.stattionline.org.ua/.../15664-zhittvevij-shlyax-knyagini>).

ОЛЕКСА ТИХИЙ. ЯК ДОНЕЦЬКИЙ ВЧИТЕЛЬ РЯТУВАВ ДОНБАС ВІД РУСИФІКАЦІЇ

«Copyright © 2017 RFE/RL, Inc. Передруковується з дозволу Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода». Из сайту <https://www.radiosvoboda.org/p/5622.html>

Олекса Тихий.

Донбас втрачає українську природу – бив на сполох донецький вчитель, мовознавець, дисидент Олекса Тихий, коли в другій половині ХХ століття русифікація поглинала східні міста і села. Він застерігав, але його не чули, згадує син дисидента Володимир Тихий. Ба більше, радянська система назвала його «ворогом № 1», а за статтю проти русифікації дала 10 років концтаборів. Він загинув у тюремній лікарні. Цьогоріч уродженцю Донеччини Олексі Тихому виповнилося б 90 років.

Без мови зупиняється прогрес та вмирає культура, переконував дисидент, мовознавець Олекса Тихий. Вчитель з Донеччини не міг спокійно спостерігати, як український Донбас «роз'їдає» русифікація, згадує його син Володимир Тихий.

«Він розумів, що це може бути дійсно нещастя. Він писав і до редакцій газет, і звертався до органів влади, до уряду для того, щоб якимось цей процес зупинити. Він голосно говорив. Якщо ви візьмете його статтю «Думки про різний донецький край»... Його викликали і доводили, що все дуже добре, немає про що турбуватися. Мовляв, ви даремно подаєте такі тривожні сигнали», – розповів Володимир Тихий.

Олекса Тихий наголошував: через мову та культуру українці мають вибороти свою незалежність, взяти відповідальність за своє майбутнє.